

Ett kungligt brev till Skottland år 1584

av Wayne Donaldson

Det brev som är temat för den här artikeln har använts som inledning på ett guldmedaljerat posthistoriskt exponat som berättade om Finlands kamp för självständighet.

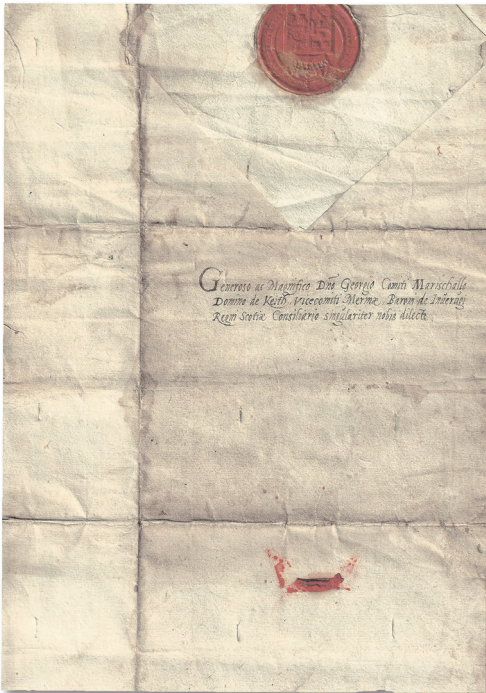
Samlingen berättade bland annat om hur kung Gustav Vasa efter upplösningen av Kalmarunionen år 1557 delade upp riket i hertigdömen som skulle administreras av hans söner. Kronprins Erik, senare kung Erik XIV från 1560 till 1568, fick ansvar för Kalmar och omkringliggande områden. Johannes, som avsatte sin alltmer sinnessjuka äldre bror och sedan regerade som Johan III från 1568 till 1592, utnämndes till hertig av Finland. Den yngre brodern Magnus (hertig av Östergötland) var också mentalt sjuk och avled relativt tidigt. Slutligen har vi Karl (senare kung Karl IX som regerade mellan

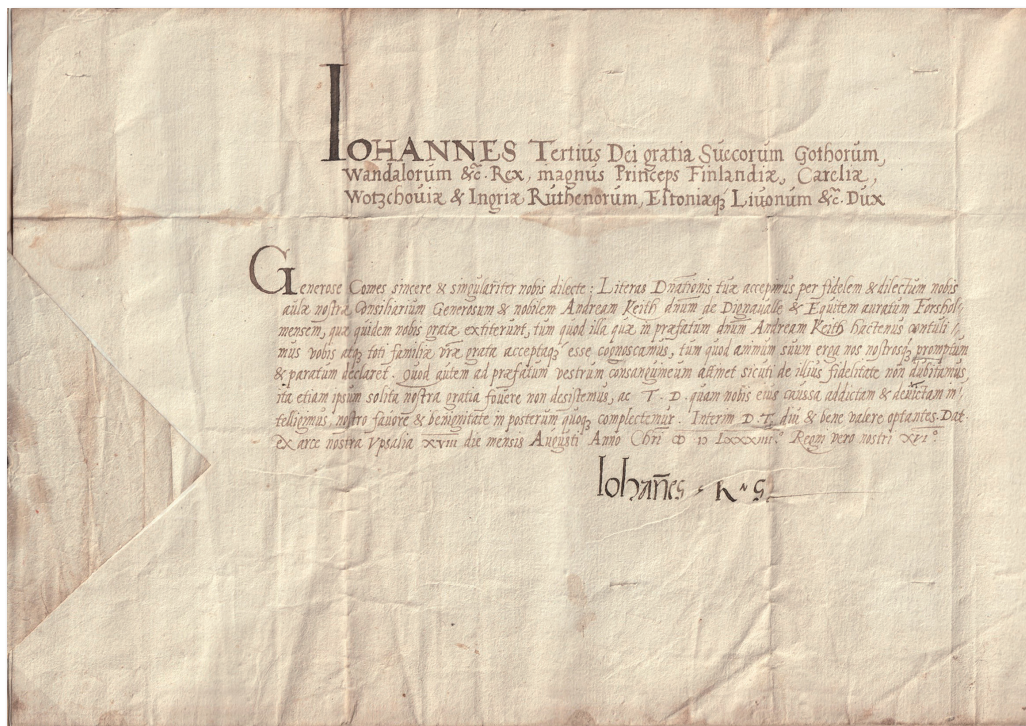
1598 och 1611 efter ha lett ett uppror mot sin katolske brorson Sigismund, Johans son) som blev hertig av Södermanland. Gustav Vasas beslut att ge Finland till sin andre son var på många sätt Finlands första steg bort från total kontroll från Stockholm¹, men det här brevet har en filatelistisk betydelse i en helt annan riktning som man tidigare inte tycks ha uppmärksammat.

Att brevet är skrivet på latin kan möjligen förklara varför man inte tidigare i den filatelistiska världen tycks ha noterat att det är det tidigaste brevet som skickats till Skottland och som inte finns i något officiellt arkiv.

Det har följande adress på brevets framsida: *"Till den Högvälborne och Illustrre Rådsmannen, vår kære vän, Lord George Keith, Earl Marischal, Viscount Merma, Baron Inverugie i Kungariket Skottland"*

Inne i brevet finns kung Johans namnteckning och på baksidan det fortfarande läsbara sigillet som användes av Vasadynastin. Av brevet framgår att det var skrivet på Upsala Slott den 18 augusti 1584 och det är adresserat till Lord George Keith, (femte) Earl Marischal i kungariket Skottland. Han var också Viscount Merma, det latinska ordet som beskriver att han var Sheriff i Mearns i Kincardineshire. Han var också baron av Inverugie, namnet på familjens slott i Aberdeenshire. Lord George Keith ansvarade dessutom för de skotska riksregalierna och han var en intim vän till kung James VI av Skottland. Han ledde äktenskapsförhandlingarna i juni 1589 och tjänade som ställföreträdande för kung James i samband med bröllopet med den 14-åriga danska prinsessan Anna i augusti 1589. Han reste sedan

med kungen till Norge i november 1589 för att hämta hem bruden. Den skotske kungen, som var barnbarnson till Margaret Tudor, den engelske kung Henry VIII:s äldre syster, kom att efterträda sin kusin Elizabeth I som engelsk monark i mars 1603. På detta sätt uppstod det Förenade kungariket med James VI & I som kung över både Storbritannien och Irland.

Innehållet i brevet är utformat som alla andra liknande kungliga brev. De kungliga titlarna omnämns upptill på pergamentet och sedan kommer flera meningar som kungen har dikterat för sin amanuensis (den moderna termen sekreterare skulle vara en anakronism eftersom det då inte fanns någon sådan titel). Nedtill undertecknade kungen skrivelsen med *Johannes* vilket då var en vanlig kortform för Johannes och dessutom finns hans titel *Rex Sueciae* (kung av Sverige) med. Mitt försök till översättning av brevet innehåller:

IOHAN den Tredje, av Guds nåde, Svenskarnas, Göternas och Wendernas Kung, Storfurste av Finland, Hertig av Karelen, Wolzchovia², Ingermanland, Estland, Livland, et cetera

Vår käre högdäde och framstående Earl, vi har erhållit introduktionsbrevet genom högvälborna och ädle rådmannen Andrew Keith, Lord Dingwall (i Skottland) och friherre av Forsholm³ (i Sverige), en pålitlig medlem av vårt hov, och det behagar oss verkligen och för det första med anledning av de tjänster som Lord Andrew Keith hittills har utfört för oss. Låt oss förstå att ni och hela er familj har fått en fördel av detta. För det andra visar uppgiften att hans karaktär var klar och beredd (för att tjäna) oss och vår (familj). Vad som än kommer att hända er tidigare nämnda kusin så betvivlar vi inte hans trohet varför vi inte kommer att upphöra att stödja honom med vår sedvanliga tacksamhet och, Gud vare tack, vi kommer att uppfatta vad som är bra för oss och som han har hjälpt till att uppnå. Vi skall även fortsättningsvis betrakta honom med vår

välvilja och vänskap. Med Guds nåd önskar vi honom framgång.

Skrivet i vårt slott i Upsala den 18 augusti i Kristi år MDLXXXIII. Vårt 16:e regeringsår.

Johan Kung av Sverige

I brevet används genomgående kungligt pluralis.

Augusti 1584 var en viktig period i Andrew Keiths⁴ liv. Han återvände till Skottland i december 1583 på uppdrag av kung Johan III. I maj 1584 utsågs han i Skottland till Lord Dingwall och skickades sedan tillbaka⁵ till Sverige med ett brev⁶ från James som bad om att han skulle friställas från sin tjänst i Sverige vilket förmodligen är det som avses med uttrycket *litteras suae donationis* eller ”brev om er donation” som jag har valt att inte översätta bokstavligt. Det borde ha varit i augusti som han skulle återvända med sitt kungliga rekommendationsbrev till Earl Marischal.

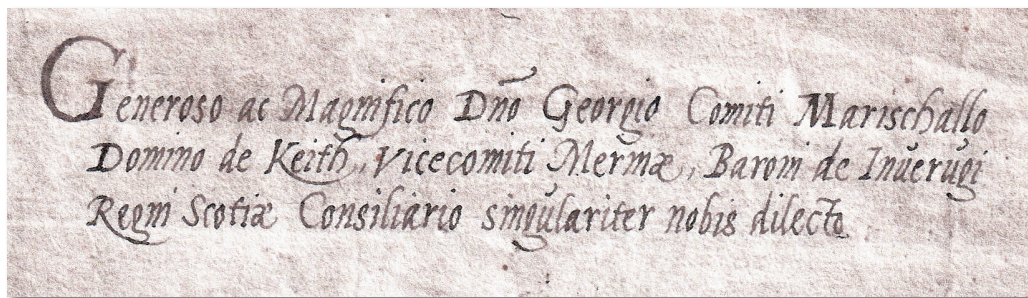
Dr. M. Kerr-Peterson berättade för mig att någon gång under 1800-talet såldes earlens arkiv med kunglig anknytning och det övriga materialet överlämnades till National Library, Edinburgh. Där finns ett brev (MS21174 Letter 2, ff 3–4) från Lady Dingwall till earlen. Liksom vårt aktuella brev är det ett tämligen inställsamt brev där hon ber om earlens stöd och tackar honom för allt som han gjort för hennes make. Kerr-Peterson föreslog att eftersom Dingwall hade ansökt om att få lämna tjänsten hos Johan ”efter 18 års tjänstgöring”⁷ för att återvända till Skottland, skulle vårt brev kunna betraktas som en referens från en arbetsgivare till nästa. Dateringen av Lady Dingwalls brev tyder på att det var först under slutet av sommaren som Keith återvände till Skottland.

Fram till 1636 fanns det ingen allmän posttjänst i Sverige. All post måste transporteras privat såvida det inte var kunglig post för

vilket kungen hade egna kurirer (som Keith) som gick under beteckningen ”enspännare” (ett gammalt svenskt ord för vagn dragen av en häst). Denna posttjänst var en del av den politiska administrationen. Av samma orsaker hade engelska kungligheter liknande *King's Messengers* sedan tiden för Hundraårskriget. Än idag har man där 17 kungliga kurirer som transporterar hemliga handlingar till beskickningar från utrikesdepartementet i London.

Brevets budbärare var Andrew Keith, sonson till William, fjärde Earl Marischal. Han hade en framgångsrik karriär i Sverige. Enligt *Scotland, Scandinavia and Northern European Biographical Database* sammanställd av Alexia Grosjean och professor Steven Murdoch vid St. Andrews University hade Keith (SSNE1534)⁸ först tjänstgjort som kapten i det svenska kavalleriet år 1568. Sveriges ständiga krig med grannländerna Ryssland, Polen och Norge medförde ett konstant behov av officerare och soldater. Som exempel kan nämnas att under 1570- till 1590-talen finns namnen på åtminstone 6 000 skottar upptagna i förteckningar över soldater i den svenska armén⁹. Med tanke på Vasakungarnas expansionistiska politik var Sverige förmodligen det första landet i Europa med en omfattande stående armé och då med ett betydande inslag av legosoldater.

Keith arbetade som ämbetsman i Stockholm år 1573. Han blev snart en del av den svenska överklassen och året efteråt gifte han sig med Elisabeth Birgersdotter Grip, systerdotter till kung Johan och barnbarn till Gustav Vasas syster Margareta Vasa. En svensk källa¹⁰ uppger, att det var kungen som betalade för bröllopet. År 1574 blev han befälhavare på Vadstena Slott och han adlades 1575. År 1576 utsågs han till hovkommissionär. Han fanns fortfarande med i arméns lönelistor¹¹ år 1580. I december

Adressaten på brevet, Lord George Keith, Earl Marischal, var, enligt hans biografiförfattare²⁶, i Skottland från 1580 till juni 1589 vilket bekräftar att han mottog brevet där. Han reste till Danmark i augusti 1589 där han tjänade som kungens ersättare vid det kungliga bröllopet på Kronborgs Slott (i Hamlets Helsingør) och vid det formella bröllopet i Bergens katedral i december samma år.

1583 var han svenskt sändebud till drottning Elizabeth I av England¹². Uppdraget med resan var att förhandla ett handelsfördrag för att avskaffa tullavgifter på tyg som exporterades från England. Intressant nog hade kung Johan som hertig av Finland år 1559 skickats på ett liknande uppdrag till England¹³.

I maj 1584 och just innan vårt brev sändes hade Sir Andrew Keith adlats som Lord Dingwall i Skottland och sedan sänts tillbaka till Sverige med ett brev¹⁴ från kung James VI med en önskan om att Keith skulle få lämna sin tjänst eftersom James tycks ha velat använda honom som sändebud till den danske kungen. Lord Dingwall deltog mycket riktigt tillsammans med flera andra delegater för huset Stuarts räkning i äktenskapsförhandlingarna med start 1586 i Danmark-Norge och han reste också med kung James och dennes följe på 300 soldater för att hämta hem bruden och hemgiften till Skottland i maj 1590.

År 1591 var Andrew Keith gulfader till Gustav Bengt Oxenstierna, en med tiden berömd diplomat som var den förste svensk som besökt Persien och Indien. Samma år bekräftades hans titel som friherre av Finsta och Forsholm. När han gifte sig, blev hans hustru friherrinna av Finsta¹⁵. Han var det

som Ridarhuset (grundat 1626) beskriver som ”ointroducerad adel”.

År 1595 bodde han i Gamla Stan i Stockholm på Baggensgatan 27 (Österlånggatan 28). En vapensköld med devisen *Auxilium meum a Deo* (Gud är min hjälp)¹⁶ sägs ha tillhört honom, och hustruns vapensköld finns fortfarande kvar ovanför byggnadens port mot Baggensgatan.

Han var katolik och rådgivare till Sigismund, kung Johans son, vars anspråk på tronen han stödde. Detta ledde till hans förvisning när hertig Karl tog över tronen från sin brorson år 1598 och sedan landsförvisade alla hans polska (kung Sigismund var nu också polsk monark) och katolska anhängare. Före detta hade han skickats till Skottland i januari 1598 för att värva soldater för Sigismunds kampanj mot sin farbror men han hade ingen framgång eftersom det saknades pengar.

En källa¹⁷ säger att han dog barnlös år 1597 medan andra¹⁸ hävdar att han avled i exil och då möjligen i Paris år 1606¹⁹.

Endast få 1500-talsbrev från Sverige till England

De enda övriga 1500-talsbreven från Sverige till England eller Skottland som jag känner till och som har avbildats i den filatelistiska litteraturen är följande:

Ett brev daterat 1561 från kung Erik XIV till drottning Elizabeth I av England. Det användes av Czeslaw Slania som bakgrund på ett svenskt frimärke, ett av fyra i ett häftesblock (*FACIT* 1305), som gavs ut 1984. En kopia av brevet, som Slania graverade på frimärket, finns bevarat i Carolinabiblioteket vid Uppsala universitet (Register över Palmskiöldska Samlingen tom. XXXVIII appendix 4 (nytt nummer 60a) 452). I sitt brev föreslår den nykrönte Erik att han skulle kunna vara en lämplig gemål eftersom han är både stilig och stark (det porträtt som han skickade till henne avbildas på frimärket; tavlan finns nu i National Portrait Gallery i London). I sitt brev lägger han också till, att hans skepp inte kan lämna hamnen, eftersom vindarna inte är fördelaktiga. Här kan vidare tilläggas, att han också sände ett brev med liknande innehåll till Mary, skottarnas drottning²⁰.

Ett annat brev från 1575 skickades med kurir från "Lychquo" (förmodligen Läckö) slott vid Väneren till de berömda bröderna Corsini som var handelsmän i London. Det har den postala anteckningen "pay 8d port" av Merchant Adventurer kuriren som kommit via Hamburg och Flandern. Idag (2021) finns brevet i en privat samling; det uppmärksammades på en auktion hos Christie's Robson Lowe år 1988²¹.

Ett liknande affärsbrev, daterat den 28 december 1590 och skrivet i Stockholm, kommer också från Corsinikorrespondensen. Även detta brev såldes av Robson Lowe, men år 1986²². Det inköptes²³ av Postmusei Vänner strax efter STOCKHOLMIA 1986. Det fanns utställt bland museets rariteter i samband med STOCKHOLMIA 2019. Brevet kan fortfarande beses på NETEX²⁴.

Slutligen har vi ett brev från kung Johan III till drottning Elizabeth I av England skrivet på Svartsjö slott och sänt med kunglig ku-

rir till England. Kungen ber drottningen att förhindra att engelska handelsmän exporterar vapen till Ryssland som Sverige åter är i krig med. Det här brevet finns numera i den "Gyllene samlingen" i Sverige²⁵.

Det här brevet visar att det fortfarande finns många upptäckter som kan göras inom svensk posthistoria.

Jag tackar för all hjälp som jag fått från Göran Mörner som är genealog på Riddarhuset. Han har förklarat var hertigdömet Wolchovia i kung Johans kungliga titlar var beläget och han har förklarat varför Sir Andrew Keith av Forsholm var ointroducerad adel (dvs. ej introducerad på Svenska riddarhuset).

Dessutom vill jag tacka Dr Miles Kerr-Peterson, historiker vid University of Glasgow, levnadstecknaren över Lord George Keith, Earl Marischal, för hans utförliga svar på mina frågor om brevets adressat.

Slutnoter

1 Som hertig av Finland grundade Johan det första finska universitetet i Åbo (Turku på finska); ett postverk, ärkebiskop och appellationsdomstol kom i början av det nya århundradet.

2 Detta latiniserade ord tycks representera området söder om St. Petersburg och så lång österut som till floden Volkhov som flyter mot Novgorod i norra Ryssland; se Schroder, *Historia Totius Terrarum Orbis*, sid 975.

3 Den latinska titeln är *equitum auratum* eller "gyllene riddare". Samma titel förlänades Isaac Newton och Christopher Wren ett århundrade senare. Innehavarna av denna titel hade rätten att förgylla sina vapensköldar.

- 4 Kerr-Peterson, sid 49–50.
- 5 Calendar of State Papers Scotland vol.7, sid 148.
- 6 En kopia av brevet på latin finns i Fraser, vol. 2, sid 52–53, <https://digital.nls.uk/96827478/image> 117.
- 7 Fraser, sid 52. Kopian av brevet på latin ger detaljer kring anledningen för hans hemställan.
- 8 www.st-andrews.ac.uk/history/ssne/item.php?id=1534.
- 9 Grosjean, 2003, passim.
- 10 Schlegel och Klingspor, sid 143.
- 11 Grosjean (2003), en fotnot på sidan 16 syftar på Krigsarkivet Militäreränskaper 1537–1619 (Svenska militärarkivet).
- 12 Svenska Riksarkivet Anglica VII, 531.
- 13 Grosjean (2003), sid 13 fotnot 11 nämner också SRA Anglica 531.
- 14 <https://digital.nls.uk/96827478>.
- 15 Schlegel and Klingspor, sid 101.
- 16 op.cit. sid 143.
- 17 Ibid.
- 18 Calendar of State Papers Scotland (1597–1603, 13:1, sid 155. Edinburgh, 1969.
- 19 SSNE nämner 1600. Kerr-Peterson nämner 1606, sid 209.
- 20 Grosjean, 2003, sid 15 fotnot.
- 21 Christies Robson Lowe Auction 11 oktober 1988, London.
- 22 Christies Robson Lowe Auction 11 juni 1986, London.
- 23 James Bendon (personligt meddelande), frimärkshandlare.
- 24 www.NETEX.se/Foreningsutstallningar/Postmusei/Vanner_90_ar:_Ett_parlbands_av_gavor/Rariteter_besokt_den_11_jan_2022.
- 25 Douglas G. (2017) ”Sweden as Forwarding, Address or Transit Destination of Mail” på eget förlag, sid 213.
- 26 Kerr-Peterson i ett personligt meddelande, 2019.

Litteratur

Douglas Gustaf, *Sweden as Forwarding, Address or Transit Destination of Mail*, sid 213. På eget förlag, 2017.

Fraser William, *Memorials of the Earls of Haddington*, vol 2. Edinburgh, 1885.

Grosjean Alexia, *An Unofficial Alliance: Scotland and Sweden 1569–1654*. Brill, Leiden, 2003.

Grosjean Alexia and Murdoch Steve, *Scotland, Scandinavia and Northern Europe 1508–1707*, SSNE Database (www.st-andrews.ac.uk/history/ssne).

https://en.wikipedia.org/wiki/Andrew_Keith,_Lord_Dingwall accessed 25/10/21

Kerr-Peterson Miles, *A Protestant Lord in James VI's Scotland: George Keith, Fifth Earl Marischal (1554–1623)*. Boydell, 2019.

Schlegel Bernhard & Klingspor Carl Arvid, *Svenska adelns ättar-taflor. Den med sköldebref förlänade men ej å Riddarbusset introducerade*. Norstedt Press, Stockholm, 1875.

Schroder Sebastian et al., *Historia Totius Terrarum Orbis*. Erfurt, 1630.

— — —

Översättning av Christer Brunström.

— — —

WAYNE DONALDSON bor i Australien och är en pensionerad ortoped. Hans svenska morfar rymde till sjöss vid 14 års ålder och seglade tre gånger runt jorden via Kap Horn före 1911. Wayne Donaldson har samlat svensk posthistoria i 35 år, speciellt sjöpost till Skottland, där hans far var född.